

Miczulski, Stanisław

Spotkanie słowackich i polskich historyków techniki górniczej i hutniczej

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 12/1, 222-225

1967

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nych do tej pracy materiałów źródłowych (niestety napotkał pewne trudności, bo niektóre z potrzebnych danych znajdują się poza granicami kraju). Z dotychczasowych danych można wywnioskować, że na wspomnianym terenie istniało 7 lub nawet 8 niezależnych od siebie sieci stacji meteorologicznych (dotychczas były znane zaledwie dwie). Zakończenie pracy, która ma być rozprawą doktorską, przewiduje się na początek 1968 r.

Ananiasz Rojecki

SPOTKANIE SŁOWACKICH I POLSKICH HISTORYKÓW TECHNIKI GÓRNICZEJ I HUTNICZEJ

Drugie z kolei czechosłowacko-polskie spotkanie historyków nauki i techniki¹ odbyło się w dniach 28—29 maja 1966 r. w Bukowinie Tatrzańskiej, w Domu Kultury im. F. Čižewicza. Spotkanie to, w którym wzięło udział 10 słowackich i 12 polskich historyków techniki i kultury materialnej, poświęcone było dziejom górnictwa i hutnictwa karpacciego. Organizatorem spotkania był kierownik Sekcji Historii Górnictwa i Hutnictwa Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, doc. Mieczysław Radwan, delegacji słowackiej przewodniczył dr Jan Tibenský, kierownik Oddziału Historii Nauki i Techniki Słowackiej Akademii Nauk.

W ciągu 4 posiedzeń spotkania uczestnicy słowaccy i polscy wygłosili po 8 referatów.

Pierwsze dwa referaty poświęcone były źródłom archiwalnym. Dr Jozef Vozár (Bańska Szczawnica) przedstawił *Pisane źródła do dziejów karpacciego górnictwa i hutnictwa na Słowacji*. Większość dobrze zachowanych źródeł pisanych oraz ikono- i kartograficznych przechowuje archiwum (Štatni Slovensky Ustředni Archiv) w Bańskiej Szczawnicy. Zawarte w nich jest wielkie bogactwo wiadomości z wieków XVI—XIX o technice, wielkości i rodzajach produkcji, o handlu, organizacji przedsiębiorstw, sądach górniczych, organizacjach górników i hutników itp. Trafiają się też informacje dotyczące kontaktów przemysłowych z Polską oraz mapy obejmujące polską część Tatr. *Materiały archiwalne dotyczące górnictwa i hutnictwa po polskiej stronie Tatr* omówił Stefan Zwoliński².

Ivan Bohuš (Tatrzańska Łomnica) w referacie *Górnictwo w Tatrach* stwierdził, że górnictwo i hutnictwo żelazne i kruszcowe po słowackiej stronie Tatr było mniej rozwinięte niż po stronie polskiej. Niemniej, ożywiając się od XVIII w., znalazło ono odbicie w źródłach archiwalnych i w starej oraz nowszej literaturze przedmiotu.

Doc. Tadeusz Dziekoński przedstawił *Dawne roboty górniczo-hutnicze metali nieżelaznych w Karpatach i Sudetach*. O ile w XV—XVIII w. na obszarze polskich Karpat poza Szlachtową w Beskidzie Sądeckim, gdzie Sanguszkowie podjęli próbę eksploatacji rud kruszczowych, istniały znikome tylko — z powodu ubóstwa rud — usiłowania w tym kierunku, w Sudetach rozwinęło się bogato kruszcowe górnictwo i hutnictwo. Uzyskiwano tam bowiem prócz ołowiu i cynku także złoto, srebro i cynę. Źródła podają wiele danych o stosowanej technice górniczej i hutniczej, o organizacji robót i stosunkach ekonomicznych i społecznych tego przemysłu.

Dyskusję prowadzono łącznie nad 4 referatami.

Doc. Akoš Paulinyi (Bratysława) uzupełnił wypowiedź J. Vozára, mówiąc o faktorii żelaza w Podgórzcu koło Krakowa założonej z końcem XVIII w. dla zbytu pro-

¹ Por. informację o pierwszym takim spotkaniu w nrze 3/1965 „Kwartalnika”, s. 489.

² Por. sprawozdanie S. Zwolińskiego z badań archiwalnych w nrze 3/1965 „Kwartalnika”, s. 466.

dukcji z Hronca. Na zapytanie prof. E. Olszewskiego co do ekspozycji górniczo-hutniczej w Muzeum w Tatrzańskiej Łomnicy — I. Bohuś wyjaśnił, że jest tam trochę eksponatów z wyposażenia i produkcji hut: jaworzyńskiej i nowosmokowskiej oraz pewne materiały archiwalne. W nowym budynku muzeum ekspozycja ta zostanie poszerzona. Na pytanie Lubomira Prikryla (Żylina) o materiały w polskich archiwach dotyczące Orawy, S. Zwoliński pokrótce scharakteryzował znane mu nieliczne materiały. Mgr Stanisław Miczulski uzupełnił referat T. Dziekońskiego wzmianką o poszukiwaniach kruszców w XVI w. w Beskidzie Sądeckim.

Na zakończenie pierwszego posiedzenia prof. Olszewski przedstawił działalność Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN w zakresie historii techniki, a doc. Dziekoński podał informacje o pracy Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Z kolei dr Tibenský scharakteryzował organizację badań nad historią techniki w Słowacji³. Poza Bratysławą drugim ośrodkiem badań są Koszyce, gdzie istnieje Muzeum Techniki, a w stadium rozwoju w tym samym kierunku znajduje się Bańska Szczawnica z bogatym Archiwum i Muzeum Górniczym.

Na popołudniowym posiedzeniu pierwszego dnia obrad wygłoszono również 4 referaty.

Referat *Rtęć na Słowacji* przedstawił dr Stefan Butkovič (Koszyce). Znalazienie rud rtęci na Słowacji datuje się na XIV w. Poszczególne słowackie ośrodki produkcji rtęci wytworzyły odrębne technologie i stopniowo rozwijały metody i wielkość produkcji rtęci. Produkcja ta trwa do dziś, a zastosowanie rozszerzyło się znacznie w nowszych czasach.

Mgr inż. Henryk Jost omówił *Wykorzystanie energii wodnej do napędu zakładów przemysłowych na Podhalu i terenach górskich*, przedstawiając m.in. specyficzne warunki ujęć wody w górach oraz typy kół wodnych i ujęć w Kuźnicach Zakopiańskich, innych karpackich zakładach metalurgicznych oraz w górskim przemyśle ludowym.

Bardzo bogato ilustrowany był referat inż. Marii Šarudyovej *Zabytki hutnictwa na Słowacji*. Hutnictwo żelazne rozwinęło się w Słowacji szczególnie w rejonie spisko-gemerskim. Pozostałości dawnych zakładów, ich narzędzia i produkty stanowią zabytki techniki chronione przez Muzeum Techniki w Koszycach.

Doc. Jerzy Piaskowski zreferował *Metaloznawcze badania dawnych przedmiotów żelaznych z terenów południowej Polski*. Wyniki tych badań przynoszą wnioski dotyczące techniki produkcji hutniczej i przeróbki plastycznej, a niekiedy dotyczące bazy surowcowej i przynależności etnicznej wytwórców. Ustalanie ośrodków produkcji na ziemiach polskich, ich wzajemnych powiązań oraz wpływów obcych mogłoby być wsparte danymi z terenów Słowacji po przeprowadzeniu tam na szerszą skalę podobnych badań metaloznawczych.

W dyskusji nad referatami doc. Pauliny omówił most żeliwny w Hroncu, odlany na początku XIX w. przez sprowadzonych odlewników śląskich na wzór mostów na Śląsku, podkreślił też niezupełnie dokładne ustalenie początku wielkich pieców w Słowacji. O początkach wielkopieczownictwa w Słowacji mówiła też inż. Šarudyová. Doc. Dziekoński odpowiedział negatywnie na zapytanie dra Butkoviča co do produkcji rtęci w Polsce. Doc. Radwan, uzyskawszy od inż. Šarudyovej wyjaśnienie w sprawie form ochrony zabytków techniki na Słowacji, przedstawił tę akcję w Polsce. Dr Butkovič nadmienił, że na Słowacji z reguły chronią zabytki techniki ich użytkownicy, Muzeum Techniki w Koszycach zaś sprawuje tylko nadzór. Dr Vozár opowiedział o projekcie skansenu przy Muzeum Górniczym w Bańskiej Szczawnicy oraz o rejestracji zabytków techniki w Czechosłowacji. I. Bohuś poruszył sprawę nazw topograficznych związanych z dawnym górnictwem i hut-

³ Por. informację o organizacji badań nad historią nauki i techniki w Czechosłowacji w nrze 1/1963 „Kwartalnika”, s. 149.

nictwem oraz konieczność ich ochrony. Doc. Piaskowski uzupełnił swój referat informacją o analizie tzw. wilka z wielkiego pieca w Węgierskiej Górcie, która wykazała fazę strukturalną żelaza dymarskiego, powstałą skutkiem spadku temperatury w piecu. Wreszcie inż. R. Magulá (Koszyce) poruszył problem zawartości niklu i kobaltu w rudach żelaznych rejonu gemerskiego, podając przykłady występowania tych domieszek.

W drugim dniu obrad przed południem wygłoszono następujące referaty.

Doc. A. Paulinyi mówił o *Problemie tzw. słowackich kusowych pieców*. Konstrukcje tych pieców, zbliżonych do typu *Blauofen*, wyróżniają się specyficznymi cechami. Produkowały one, podobnie jak dymarki, kęsy stałego żelaza zmieszanego z żużlem. Silny rozwój tego typu pieca na Słowacji w wiekach XV—XVII skończył się w XVIII w., gdy coraz liczniej zaczęto budować wielkie piece.

Referat doc. M. Radwana nosił tytuł: *Niektóre aspekty hutnictwa żelaza na Podkarpaciu*. Rozwój tego hutnictwa nie był intensywny mimo rozrzucenia zakładów od Beskidu Zachodniego po Bieszczady. Baza rud, inna niż w centrum kraju, dyktowała różnice w technice wzbogacania rudy, procesie wielkopieczowym i profilach pieców. Podobne różnice wykazywała topografia założeń zakładów wielkopieczowych.

Dr Pavel Hapák (Bratysława) omówił *Problem paliwa w wielkich piecach w Słowacji w XIX w.* Spisko-gemerski rejon hutniczy miał oparcie w bogatych lasach. Sposoby wypalania węgla drzewnego wykazywały tu swoiste formy, niekiedy pochodzenia obcego (np. sposób włoski). Rozwój wielkopieczownictwa słowackiego w XIX w. wymagał jednak zwiększonych ilości paliwa, ale dopiero budowa kolei Bogumin-Koszyce w 1871 r. umożliwiła łatwy dowóz węgla kamiennego.

L. Prikryl przedstawił referat: *Dawne górnictwo i hutnictwo na Orawie*. Początki hutnictwa dymarskiego na Orawie sięgają XVII w., a w XVIII w. rozwinęło się tam silniej kopalnictwo rudy żelaznej. W latach 1836—1840 powstał zakład wielkopieczowy w Podbieli, pracował on jednak tylko do 1862 r. wskutek braku dobrej rudy.

W dyskusji doc. Paulinyi wspomniął, że ogrzewanie dmuchu w wielkich piecach wprowadzono w Słowacji w latach trzydziestych XIX w. (*typ Wasseralftingen*) oraz stwierdził, że huta w Hroncu przodowała w technice hutniczej. Na zapytanie inż. Josta o stosowanie torfu w słowackich fryszerkach dr Hapák i doc. Paulinyi odpowiedzieli negatywnie. Doc. Radwan przedstawił trudności przy wprowadzaniu koksu w Hucie Bankowej oraz podejmowane w latach trzydziestych XIX w. próby poprawienia jakości surówki, przytoczył też polski projekt zbudowania huty na paliwie torfowym i wyniki analogicznych prób w ZSRR. Doc. Dziekoński wyraził pogląd, że swoiste konstrukcje pieców hutniczych na Słowacji wykazują pośredni związek z produkcją miedzi. Wykształcony bowiem w Słowacji odrębny typ pieca do wytopu miedzi rzutować musiał i na „kusowe” piece. Ujemną stroną tych pieców było bardzo duże zużycie paliwa.

Na ostatnim posiedzeniu spotkania wygłoszono również 4 referaty.

Inż. Juraj Voda (Bratysława) omówił *Górnictwo wodne w rejonie Bańskiej Szczawnicy*. Silnie rozbudowane kopalnie bogatych złóż kruszcowych w tym rejonie obsługiwane były przez wiele urządzeń mechanicznych poruszanych siłą wodną, przy czym spiętrzenia i stawy powiązane były w jeden system służący celom energetycznym. Urządzenia wydobywcze, czerpalne, pociągowe itp. o zróżnicowanej konstrukcji świadczyły o szerokiej inwencji technicznej i dużej skali robót kopalnianych.

Dr Danuta Molenda przedstawiła *Poszukiwania górnictwa w Tatrach, Pieninach i Beskidzie Sądeckim do połowy XVIII w. w świetle analizy przywilejów poszukiwawczych*. Polskie przywileje wydawane na poszukiwanie kruszców obejmowały

przeważnie wymienione rejony górskie. Organizacja i metoda poszukiwań były rozwinięte, lecz wyniki akcji — niewielkie, choć nie pozbawione znaczenia.

Dr Stefan Zychon mówił o *Rozwoju przestrzennym Zakopanego na tle działalności Kuźnic Zakopiańskich*. Między tą działalnością a rozwojem przestrzennym Zakopanego istniały liczne zależności. Rozciągnięcie bowiem zakładów wzdłuż Bystrzego i drogi transportowe stały się podstawą późniejszych układów pasmowych Zakopanego. Faza osadnictwa wiejskiego nie odegrała natomiast większej roli w procesie rozwojowym Zakopanego.

W ostatnim referacie spotkania dr Janusz Berghauzen przedstawił *Dzieje Podhala w czasie drugiej wojny światowej*.

Podsumowania obrad dokonał doc. Radwan. Podkreślił on, że tak w zasięgu chronologicznym, jak i tematycznym pole badawcze, o którym była mowa na obradach, jest duże, przy czym w badaniach słowackich i polskich istnieje sporo punktów stycznych. Dalsza współpraca słowacko-polska jest więc nader pożyteczna i konieczna. Znaczenie tej współpracy silnie podkreślił również w końcowej wypowiedzi dr Tibenský.

Planowana na 30 maja wycieczka na stanowiska górnictwa i hutnictwa tatrzańskiego nie doszła do skutku z powodu fatalnych warunków atmosferycznych.

Materiały spotkania mają być wydrukowane w „Studiach z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”.

Stanisław Miczulski

O TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ PROF. JERZEGO FIERICHA

W dniu 2 czerwca 1966 r. w auli Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Krakowie odbyło się uroczyste zebranie poświęcone pamięci zmarłego 9 VIII 1965 prof. Jerzego Fiericha. Zebranie organizowane było przez Senat WSE w Krakowie oraz Krakowski Oddział Komisji Nauk Ekonomicznych PAN.

Po zagajeniu przez rektora WSE, prof. Władysława Biedę, wygłosili trzy referaty współpracownicy zmarłego z Katedry Statystyki tej uczelni. Doc. Kazimierz Zajac omówił twórczość prof. Fiericha w zakresie nauk humanistycznych (filozofii, metodologii nauki, historii), dr Jan Czyżyński — w zakresie statystyki, dr Jan Steczkowski — na polu nauk rolniczych.

W dalszej kolejności zabrali głos współpracownicy prof. Fiericha spoza uczelni. Dr Stanisław Brzozowski z ZHNiT PAN przedstawił wkład zmarłego w prace tego Zakładu, w organizację badań i twórczość w dziedzinie historii nauk rolniczych oraz nauk biologicznych. Dr Janusz Maciaszek zobrazował działalność profesora w zakresie prasoznawstwa i socjologii w Krakowskim Ośrodku Prasoznawczym. Zebranie podsumował przewodniczący Krakowskiego Oddziału Komisji Nauk Ekonomicznych PAN, prof. Stefan Bolland.

W zebraniu wzięło udział około stu osób z krakowskiego świata naukowego oraz zaproszeni goście z Warszawy, Lublina, Wrocławia i Poznania. Równocześnie zorganizowano wystawę publikowanych i nie publikowanych prac zmarłego.

Stanisław Brzozowski

TYSIĄC LAT KULTURY POLSKIEJ

Katedra Historii Architektury i Sztuki oraz Katedra Historii Techniki Politechniki Warszawskiej zorganizowały w zimowym semestrze 1966/67 r. cykl wykładów *Tysiąc lat kultury polskiej*, w którym omówione zostały osiągnięcia zarówno nauki i techniki, jak i sztuki polskiej. Na inauguracyjnym wykładzie tego cyklu, w dniu